

243 SVERRE RAFFNSØE

Professor, Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, Copenhagen Business School.

MENNESKETS NYE LIV*Mads Rosendahl Thomsen***THE NEW HUMAN
IN LITERATURE**Posthuman Visions of Changes in
Body, Mind and Society after 1900263 sider. Bloomsbury, London & New
York, 2013

Et spøgelse, eller måske endog flere beslægtede spøgelser, går omkring i disse tider. Idet disse gespenster går igen og hjemsøger de allerede kendte verdner, udvirker de samtidig, at disse taber i fortrolighed og virker mere ukendte og uudgrundelige. De gør spørgsmål om denne verden og dens karakter, om menneskets placering i denne samt om menneskets rolle og karakter påtrængende.

De vanskeligt bestemmelige, men tilbagevendende ånder er blevet døbt og identificeret under flere forbundne navne. Gennem nogen tid har man talt om "det sidste menneske" og "overmennesket", "det nye menneske", det "transhumane", det "posthumane" og "posthumanisme".

Apparitionen af sådanne ånder og forsøgene på at benævne dem stiller samtidig videnskaben og de lærde over for særlige opgaver og udfordringer. For tidens vidensmedarbejdere bliver det afgørende at opsøge disse ånder for at få dem i tale, ikke alene for at de kan berette om, hvem og hvad de er, men også for at de kan give deres besyv med og vidne om, hvad der bevirker, at

de gør sig gældende, samt om hvad der søger at gøre sig gældende gennem dem.

Sådanne opgaver og udfordringer gør sig gældende inden for og på tværs af alle videnskabelige hovedområder, men antager en særlig presserende form for disciplinerne inden for det humanvidenskabelige hovedområde og dets tilgrænsende discipliner. Traditionelt forventes humanvidenskaberne nemlig at sætte fokus på det menneskelige, der i forskellig form indgår i alle de ovennævnte betegnelser, for at kaste lys over dets karakter, placering og rolle.

Allerede i de første linjer af Shakespeares *Hamlet* er skildvagnerne Marcellus og Bernardo særdeles opmærksomme på eksplicit at formulere en sådan særlig opgave i form af et krav og et påbud til dem, der må kunne forventes at besidde en særlig kundskab, når vanskeligt udgrundelige spøgelse eller genfærd melder sig. Umiddelbart efter at den tavse ånd, der ligner Hamlets far, kongen, har meldt sin ankomst på Helsingør Slot, inviterer vogterne nemlig bydende og tilbagevendende Hamlets ungdomsven og studiekammerat fra Wittenberg Horatio, kyndig ud i både oratorikunsten og artes liberales, til at give det særlige bidrag, han evner: "Thou art a scholar; speak to it, Hora-

tio." "Looks it not like the king? Mark it, Horatio." "Question it, Horatio." I et sådant møde og stillet over for en sådan gentagen udfordring splittes og fordobles selv den lærde Horatio da heller ikke overraskende i både "fear and wonder".

Diskussionerne om det velkendte menneskes død og mulige genopstandelse i en anden og mere livskraftig form, har da også været ført også i videnskabelige og lærde kredse, siden Friedrich Nietzsche rejste dem på markant vis for godt hundrede år siden. Forestillingerne om at fortsætte den menneskelige evolution og videreudvikle det menneskelige til dets fulde potentiale gennem forskellige hjælpemidler er blevet udviklet under betegnelsen "det transhumane" siden Anden Verdenskrig. Selvom de første forekomster af termerne går flere hundrede år tilbage, har der først siden 1970'erne under betegnelserne 'det posthumane' og 'posthumanisme' været rejst en fortløbende videnskabelig diskussion af, om den fortløbende udvikling af og gennem det humane nu var så langt fremskredet, at man med føje kunne tale om, at man var i færd med at lade det menneskelige bag sig for at bevæge sig ind i en 'efter-menneskelig' kon-dition, hvori mennesket ikke længere

indtog den centrale placering, som det syntes at have tidligere.

Centrale bidrag til sådanne diskussioner inden for de seneste år er blandt andre Robert Pepperells *The Posthuman Condition: Consciousness beyond the Brain* (2003), Cary Wolfes *What is Posthumanism?* (2010), Stefan Herbrechters *Posthumanism: A Critical Analysis* (2013), James Barrats *Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human Era* (2013), Rosi Braidottis *The Posthuman* (2013), Nick Bostroms *Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies* (2014). Hvor nogle af disse værker har stærke besværgende, fremmanende og eskatologiske sider, er andre mere køligt iagttagende og analytiske. På det seneste har også værker med lidt andre titler, såsom Marius Gudmand-Høyers *Den humane vending* (2015) og Richard Grusins *The Nonhuman Turn* (2015), bidraget til den etablerede og fortløbende undersøgelse.

I samlet flok indikerer de nævnte benævnelser, samt de erfaringer og fænomener, som de henviser til og søger at indfange, en form for tærskelbevidsthed. De hviler alle på og formulerer en fornemmelse af, at man i forlængelse af en længere forhistorie og med afsæt i en længere udvikling og de forskydninger, som

denne indebærer, synes at være nået frem til og står ved en overgang til og indgang i et nyt rum. I dette åbner der sig nye horisonter og landskaber, som fortsat er så relativt ukendte, at de kalder på en nærmere sondering, samtidig med at der her dukker en række ikke tidligere kendte ånder og fænomener op, som må undersøges.

Gennemgående er en oplevelse af, at det nye og relativt ukendte rum, som åbner sig, er kendetegnet ved, at *la condition humaine*, de menneskelige livsvilkår og menneskets forhold til sin hidtidige habitat, er i færd med at forandre sig i en sådan grad, at mennesket må finde sig selv på ny, muligvis i en radikalt anden form end de former, man har kendt hidtil. Den beskrevne tærskelbevidsthed er også til stede i Hannah Arendts *The Human Condition*, når hun her i 1958 indledningsvis markerer, hvorledes den moderne tidsalders emancipation og sekularisering ikke alene har vendt mennesket bort fra en gud, der var menneskets Far i himlen, men endnu mere skæbnesvangert har ledt til en distancering fra og en forstødelse af den Jord, der var Moder for alle skabninger under himlen – og dét i en sådan grad at mennesket med disse forandringer kan synes at leve på en fremmed og ukendt planet.

I dette kor melder sig Mads Rosendal Thomsens *The New Human in Literature: Posthuman Visions of Changes in Body, Mind and Society after 1900* (Bloomsbury), samtidig med at værket tilføjer en selvstændig og ikke tidligere eksisterende, vægtig stemme til en forskningslitteratur, der stadig i høj grad er åben og under udvikling. I bogen drejer det sig således om intet mindre end et bidrag til en kortlægning af det nye menneske og en ny menneskelighed, således som disse størrelser aftegner sig i litteraturen gennem de seneste godt hundrede år.

Et selvstændigt bidrag i forhold til den eksisterende litteratur om det posthumane og posthumanitet er dermed allerede antydnet i bogens titel og undertitel, samt indledende kapitler. Ved det post-humane, der angives i værkets undertitel, forstår MRT "et brud med menneskearten på et genetisk niveau" (2), der "indikerer en overskridelse mod en ny væremåde" for mennesket (6), samtidig med at han i forlængelse heraf ved posthumanisme forstår et "skifte i måden, hvorpå man forestiller sig menneskeartens placering i universet, først og fremmest dens plads i forhold til andre arter på planeten" (6). Med den i værkets titel angivne betegnelse "nye menne-

ske" eller "nye menneskelighed (the new human)" sigtes der imidlertid mod noget angiveligt bredere, nemlig "ændringer i den menneskelige tankegang og kultur" i al almindelighed (2). I forhold til den eksisterende litteratur om det posthumane tænkes undersøgelsesfeltet således bredt ud. Samtidig tænkes artikuleringen af feltet også udvidet, tilføjet nye elementer og differentieringer, netop i kraft af bogens særegne tilgang til undersøgelsesfeltet igennem den fiktive litteratur.

Med forfatterens egne ord er det overordnede formål med bogen at "demonstrere, hvordan litteratur, og frem for alt fiktion, bidrager til at skabe en rigere og mere kompleks forestilling om de kontekster og de stridspunkter, der opstår af forestillingerne om det posthumane eller nye humane" (2). Bogen søger dermed at henlede opmærksomheden på, at forestillinger om "det nye menneske" ikke blot er noget, der udformes gennem teknologier og politikker, men også i høj grad er noget, der udvikles igennem den fiktive litteratur. Det lykkes i høj grad at anskueliggøre denne påstand, inden for den begrænsning, som bogens forfatter pålægger sig selv, nemlig litteraturen således som den har udviklet sig siden 1900.

En central påstand i bogen er, at re-artikleringen af det menneskelige i det 20. århundredes litteratur falder i tre hovedfaser eller perioder (10). I begyndelsen af århundredet står forestillingen om en åndelig modernisering af mennesket gennem et skifte i retningen af en højere menneskelig bevidsthed centralt. I midten af århundredet træder derimod iscenesættelsen af et sådant menneskeligt spring fremad gennem en aktiv og gennemgribende politisk konditionering i centrum. Mod slutningen af århundredet indgår disse tidligere rammer og udviklingen af det menneskelige derimod inden for en ny horisont, hvori menneskets biologiske natur og dennes manipulerbarhed gennem forskellige former for viden og teknologi bliver central og dagsordenssættende for udviklingen af det nye menneske og dets konsekvenser. I undersøgelsen af den første og sidste fase står vestlige forfatterskaber centralt, mens ikke-vestlige forfatterskaber undersøges i den midterste fase. Idet bogen således kommer imponerende vidt omkring både lokalitetsmæssigt og i forhold til forfatterskaber og genrer, åbner den en række interessante perspektiver.

I første fase, der nærmere bestemt strækker sig fra 1880'erne til 1930'erne, fokuseres der på Virginia

Woolfs, Williams Carlos Williams og Louis-Ferdinand Célines forfatterskaber. Del 2 af bogen udvikler, hvorledes man hos disse skribenter ikke alene finder dagsordenssættende videreudviklinger af roman- og digtformen. Sideløbende hermed eksperimenteres der med og undersøges nye måder, hvorpå man kan være menneske. Gennemgående fremhæver MRT, hvorledes et evolutionært opbrud fra det tidligere givne i tidens forfatterskaber skaber forhåbninger om noget andet og bedre, samtidig med at en sådan "selvmodernisering" også åbner for en instrumentalisering af verden, der kan munde ud i en tomhed og indholdsløshed. De nævnte forfattere søger at imødegå sådanne tendenser, idet de vender sig mod et umiddelbart mere uanseeligt menneskeligt dagligliv. Ved at etablere et perciperende nærvær i forhold til og søge at genfortrylle dette dagligliv, søger de at hævde værdien af det, sideløbende med at de er sig et sådant nærværs flygtighed yderst bevidst.

Den næste fase, der indledes i 1920'erne og løber frem til slutningen af den kolde krig i slutningen af 1980'erne, angives i bogen til at være den i mange henseender vigtigste fase i undersøgelsen (37). Beskrivelsen af denne fase i bogens del 3

tager afsæt i forskellige bestræbelser i ikke-europæiske kulturkredse på at omkalfatre verden og skabe et nyt og bedre menneske gennem en gennemgribende politisk intervention. I interessante læsninger af centrale ikke-vestlige forfatterskaber undersøger MRT disse som reaktioner på sådanne moderniseringsprocesser, samtidig med at litteraturen gennemarbejder og artikulerer disse processer i en sådan grad, at en langt mere differentieret forståelse af de store projekters konsekvenser for den menneskelige eksistens og for de menneskelige måder at respondere på bliver mulig. I første omgang læser MRT de nigerianske forfattere og digtere Chinua Achebes og Ben Okris beskrivelse af, hvordan koloniseringsprocesser undergraver og revolutionerer traditionel afrikansk kultur og dens magtstrukturer, samtidig med at processerne viser sig at have uintenderede effekter, for så vidt som de åbner for nye måder at være menneske på, der ikke alene re-aktualiserer elementer fra den tidligere kultur i den nye sammenhæng, men også giver forhåbninger om en magisk genfortryllelse og genopstandelse af den kendte verden. Hos Mo Yan finder man i anden omgang en artikulering af, hvorledes mennesker i Kina tilpasser sig og sø-

ger at overleve både Det Store Spring Fremad og Kulturrevolutionen, uden at de dermed opgiver at søge at bevare deres menneskelighed på de vanskelige betingelser, som sådanne store omkalfatringsprocesser sætter. Med Istanbul som setting undersøger Orhan Pamuk tvetydigheden af en urbanitet, der befinder sig mellem ottomansk og vestlig kultur. Istanbul erfares som et *disjecta membra*, mærket af melankoli (*hüzün*), et tab af, en nostalgi efter og en drøm om en (måske aldrig eksisterende) tabt sammenhæng; men denne melankoli er samtidig forbundet med en erfaring af en intensitet, hvori byen genfortrylles og giver håb om en kontinuitet og et nyt liv.

Den sidste fase, der indledes i 1970'erne og løber frem til vore dage, beskrives i del 4 af bogen. Heri ansues litteraturen som et laboratorium, der giver mulighed for at eksperimentere med og undersøge udviklingen af det menneskelige, således som dette aftegner sig med afsæt i tidens bioteknologiske og informationsteknologiske udvikling. Et centralt første nedslag er Don DeLillo. Her finder man en fascination af bioteknologi, informationsteknologi og abstrakte videns- og udtryksformer, såsom matematik og sprog, som rammebetingelser ikke

alene for romankunsten, men også for menneskets erfaring af sig selv i verden. Et andet centralt nedslag er Michel Houellebecq. Her finder man ligeledes en accentueret erfaring af en nutid præget af videnskabelig rationalisme og individualisme som et stade, der indebærer en forstærket bevidsthed om isolation og egoisme, endelighed, foreløbighed og død, kedsomhed og søgen efter mening. Samtidig med at den nuværende eksistens fremstilles som resultat af et tab, ytrer Houellebecq imidlertid også en forhåbning om, at den menneskelige eksistens, sådan som vi hidtil har kendt den, netop i forlængelse af den hidtidige dynamik, der har præget den, samtidig kan være i færd med at skabe nye mindre livstrætte eksistensformer.

Hoveddelen afsluttes med en interessant nærlæsning af Georges Perecs *La Vie mode d'emploi*, publiceret i sin endelige franske udgave i 1978. I Perecs "romansamling" disses menneskeliv, således som de udfolder sig gennem hundrede år i lejlighederne i en bestemt parisisk boligblok. Herigennem gives indblik i mikrokosmos bestående af menneskelige eksistenser, der kan lukke sig om sig selv og søge at perpetuere deres egen eksistens, men også åbne sig ud mod omverdenen

og være sig deres egen foreløbighed bevidst. Overordnet sammenstykker en sådan samling af romaner dermed et interessant kalejdoskopisk puslespil af forskellige fascinerende menneskelige eksistenser, i hvilket den menneskelige diversitet, imperfektion og foreløbighed fremhæves som et positivt og forskønnende træk. I denne perspektivrige koda til del 4 samles således en række centrale træk fra de foregående romanlæsninger.

På trods af disse gode og centrale nedslag kan bogens brede og overgribende anslag også siges at udgøre dens begrænsning. Bogen kommer vidt omkring inden for det 20. århundredes litteratur, men også med en vis konturløshed og grænseløshed som omkostning. Til tider forsvinder de overordnede linjer og den overordnede udvikling ud af syne. Ganske ofte springes der meget hurtigt og uformidlet mellem forskellige litterære nedslag, forskellige tekstgenrer, teori og praksis, viden og teknologi, fakta og fiktion, forskellige tidspunkter og tidsrum, uden at dette opleves som et problem og relationerne nærmere præciseres eller formidles. Ofte kunne også en yderligere præcision af de anvendte termer, begreber og bestemmelser samt deres og de anvendte teoretikers nøjere forhold

til hinanden have virket afklarende og understøttet orienteringen i det omfattende stof. Fokus ligger i høj grad på tematiske læsninger af den anvendte fiktionslitteraturs beskrivelser af det nye menneskelige og i mindre grad på en undersøgelse af fiktionslitteraturen som en vej, ad hvilken man aktivt – specielt gennem de litterære og fiktive formers selv-begrænsninger – kan iscenesætte et løbende sammenbrud og genopstandelse af det menneskelige, således som man blandt andet finder det hos de(n) i en dansk sammenhæng yderst nærværende Claus Beck-Nielsen/Das Beckwerk/Nielsen/Madame Nielsen. Efter læsning af bogen står det også stadig uafklaret, hvordan de nye menneskeligheder, der fremlæses i det 20. århundrede, nærmere forholder sig til den løbende udvikling af nye former for menneskelighed, der har fundet sted i de forudgående århundreder.

De nævnte uoverskueligheder og uafklaretheder kan dog også i vid udstrækning anskues som en logisk konsekvens af, at der er tale om et bidrag til et stort og uoverskueligt felt, der stadig er under udvikling. Det lykkes i vid udstrækning for bogen at plædere for litteraturen som en lokalitet, man må besøge, hvis man vil danne sig en differentieret eksistentiel forståelse for, hvad det vil sige at være menneskelig i en verden, hvori "det menneskelige både er det højeste, man kan stræbe efter, og noget der kan forbedres" (222) – og det på en sådan måde at der skabes plads til både frygt og undren.

Er man interesseret i at følge menneskelivets nye udviklinger og forviklinger gennem de seneste hundrede år med litteraturen som en privilegeret adgang, kan Mads Rosendal Thomsens *The New Human in Literature* i høj grad udgøre en privilegeret indgang. •